

lidaritás-, kollektív-, hiúság-, gyűlölet- s erényes felháborodás-érzésekben. Vese feletti mirigyek szokatlan aktivitásban vannak, az egész szervezet felélénkül; egészségesnek és erősnek érzik magukat. Ugyanakkor a szinte mindnyájunkban lakozó és a civilizáció által oly' gondosan visszafojtott szadista hajlam szabad kiéléshez jut. Azok számára, akik nincsenek ténylegesen kitéve a halál vagy a megcsönkítés veszélyének, a háború az érzések nagy ünnepe, valamiféle orgia, szaturnália. Az öngyilkossági statisztikákból ítélve az életet kb. 40 százalékkal érdemesebb háborúban, mint békében élni."

A mai nacionalizmusokról szólván megállapítja, hogy a „békeidők“ nacionalista érzései ugyanazok, mint a háborús emóciók, csupán egy más izgalmi fokon: „Napjainkban a diktátor-demagóg művészete abban rejlik, hogy a békét a heves érzések ugyanolyan gazdag forrásává avassa, mint a háború. A diktátor-demagóg iparkodik tömegeit állandó érzés-hullámzásban tartani, ezért parádákat és tüntetéseket rendez; sovén beszédekkel árasztja el őket; legyezgeti szadizmusukat azzal, hogy népszerűtlen kisebbségeket szolgáltat ki üldözésüknek. A szolidaritás kellemes érzését a tömegmozgatók minden ismert eszközeivel serkenti. Az egyéni fontosság érzetét katonai címek és kitüntetések, a legsivárabb munka nemzeti szolgálat méltóságára való emelése, valamint a faji vagy kulturális felsőbbrendűség tanainak hirdetése fokozza. S így tovább. Minden a legjobban megy, bizonyos ideig. Azonban minden túl hosszúra nyújtott öröm fájdalommal változik. A népeken, melyek a leghosszabb ideig éltek egy demagóg parancs-uralma alatt, az unalom és elfáradás ugyanazon jelei ütköznek ki, mint szinte mindenütt a háború első hónapjaiban."

S. Kovács Imre

VALTOZÁSOK A NEMZETISZOCIALIZMUS IDEOLÓGIÁJÁBAN. Hetek óta a Harmadik Birodalom „szellemi“ életében mindinkább szaporodnak azok a jelenségek, amelyek tudósoknak és filozófusoknak a nemzeti szocialista világnézettől való elszakadását igazolják. A *Völkischer Beobachter* egyik legutóbbi száma hosszabb beszámolót közöl Theodor Litt lipcsei filozófus előadásáról, amelyet az *A filozófia és az idő szelleme* címen a Kant-társaság lipcsei gyűlésén tartott. A *Völkischer Beobachter* tudósítója megállapítja, hogy „Theodor Litt a nemzetiszocializmusnak még a nevét sem ejtette ki előadása során, sőt előadásából nem hiányoztak a rejtett támadások és lebecsülő utalások, melyek nyilvánvalóvá teszik, hogy Litt filozófiája az idő szellemével semmiféle vonatkozásban sem áll“. Miután így a tudósító megfelelő helyen beajánlja a szerzőt, a maga részéről vitába száll a szerinte individualista Litttel. Polémiaja ilyen megállapításokban csúcsozódik: „az ezen és a más hasonló helyeken jelentkező tartós tetszés igazolja, hogy az előadó erősen zsidós hallgatóságát milyen ügyesen tudja kielégíteni, s hogy levezetései valójában hová céloznak“. Egyáltalán nem csoda ez, hisz' „mindenki előtt világos, ha az előadó nem is mondotta ki, hogy a támadás középpontjában a faji gondolat áll“. Hogy a faji gondolattal való operálás milyen nehéz, igazolja a *Völkischer Beobachter*nek ugyanaz a száma, amelyben az említett tudósítás megjelent. Sőt a tudósítással egy oldalon olvasható, nagy cimbetűkkel: „A Melchett-éremet Bergius professzor kapta.“ Nos, ez a Melchett azonos Alfred Monddal, aki eredetileg német zsidó s aki az angol kémiai iparban való érdemeiért, különösen ami a hadi kémiát illeti, lordságot kapott. Ezen kívül még cionista is. A faj gondolata tehát mindenkép' kezd komplikálttá válni a mai Németországban. A faji tanokkal szemben a kétély mindinkább nyilvánvaló. Ujabban már a mai német katedrák bioló-

gusai is kezdenek ráeszmélni tévedéseikre. Sokan közülök már arra a megállapításra jutottak, hogy eddig valójában tudományosan még semmi sem történt, ami az uralkodóvá lett fajelméletet tényleg tudományossá avatta volna. A természetkutatók és orvosok hannoveri közgyűlésén ez kifejezésre is jutott, s épp oly spontán tetszést aratott mint a Nobel-díjas Heisenberg megállapítása, aki kijelentette, hogy az Einstein-féle relativitás elmélet nélkül a modern fizika egyenesen elképzelhetetlen. Emlékeztet ezen a gyűlésen Bodenstein beszéde is, aki lelkesült emlékbeszédet tartott Haber, zsidó származású kémikus felett, kiemelve Haber világháború alatti teljesítményét, félreérthetetlenül célozva arra, hogy azok, akik Haber elűzetéséért felelősek még századrész annyit sem tettek Németországért, mint Haber. Téves volna azonban mindezekből arra következtetni, hogy azok a német akadémikusok, akiknek nagy része oly' készségesen behódolt az új német rendszer előtt, azért emelné fel a szavát, mert most jön rá először az igazságra. Bátorságuk a rendszer szellemi teljesítményekre való képtelenségének felismeréséből táplálkozik. Az ellentét, amely a nemzeti szocializmus ígéretei és teljesítései közt mutatkozik, kényszerűen megélt valósággá lett. Ez elől a felismerés elől ma már lehetetlen kitérni. A német értelmiségiek felismerik, hogy az utolsó husz hónap alatt hallgatásuk milyen visszatetszést szült. Viszont most, hogy beszélni kezdenek, ha félénken és többértelműen is, közönségük reakciója igazolja, hogy biztos talajon tapogatóznak előre, a legszélesebb értelmiségi rétegek szellemi oppozíciójának a talaján, amely, ha egyelőre meddő kritikálásokban is merül ki, mégis azt a szellemi megalapozást keresi, amely támasza és perspektívája lehet a Harmadik Birodalom visszautasításának. Természetesen szükséges megállapítanunk, hogy azok a gondolatok, amiket az előbbiekhöz hasonló megnyilvánulások érintenek valójában annak a régi szellemnek a folyományai, amelyben élnek s amely oly' ellentállás nélkül kiszolgáltatta őket a nemzeti szocializmusnak. Meg kell érteni, hogy ez a „Gleichschaltung“ utáni „Rückschaltung“ valójában a nemzeti szocializmus tökéletlen revízióját jelenti, amellyel a nemzeti szocializmus, bármennyire alacsonyrendű is szellemileg, még mindig leszámolhat. Mindenesetre a nemzeti szocializmus ideológiájának ez a krízise, a mithosz e csődje adott jelenség, amely már nem hanyagolható el, különösen akkor, amikor maguk a nemzeti szocialista vezetők is érzik és mind idegebben próbálják leplezni ellenmondásaikat. Míg Goebbels a régi gárdának a „keresztényekként való küzdelmet“ ajánlja, míg Hitler az ifjúság előtt arról beszél, hogy „sajnos, nagyon, de nagyon sok az ellenség“, addig már nem a mithikus Rosenberg az, akit a kölni egyetem akadémikusai elé a nemzetiszocializmus filozófiai alapjainak a bebizonyítására kiküldenek, hanem dr. Otto Dietrich, a párt birodalmi sajtófőnöke. Dietrich kéziratának összeállítója kétségtelenül sokat fáradozott. Ekkehardot ugyanúgy idézi mint Kantot, Fichtét és Goethét. Sőt még Spinoza is sorra kerül, jóllehet például Streicher, a nürnbergi vad antiszemita bizonyára törölte volna. Szorgalmas iskolai dolgozat lett így a műből, amely nem oszlatja el a benyomást, hogy szerzője a citátumokat nem a szerzőktől, hanem egy a filozófiába bevezető kézikönyvből vette. (Az ilyesfajta félműveltség a Harmadik Birodalom vezető egyéniségei részéről közismert.) Amint a citátumokból látszik Dietrich előadása a nemzeti szocializmus megalapozását már nem Rosenberg mithoszában, hanem a klasszikus német filozófiában keresi. A mű alap gondolata a közösség, állítása az individualizmus elleni oppozíció. Megállapítja, hogy az individuum csupán kollektív karakteréből kifolyólag érthető meg. Ne értsük azonban félre. Az individualizmus leküzdendő — mondja Dietrich

— a Vezérre azonban ezek nem állanak. „A Vezér nem csak azzal a végtelenül fontos képességgel rendelkezik, amely meglátja a dolgokban a lényegét, hanem nagy mértékben az ösztönös és intuitív képességgel a merész, időbelileg helyes cselekvésre. A mi Vezérünk esetében öltött élő testet Plátó eme pompás kijelentése: „Az istenek ajándékának tartom azt az adományt, amely a sokban meglátja az egyet.“ Amint látható, a közösségi, a kollektivista gondolat, amely állítólag a nemzetiszocializmus gondolatának alapját képezi igen hamar lelepleződik. Ezért azonban ne tekintsük ez „individualizmus elleni harcot“ oly komolytalanul, ahogy ezt a nemzetiszocializmus filozófusai veszik, hanem nézzük meg, hogy ez a tudomány, bölcsélet és kollektív szellem melletti vallomás mit jelent valójában. Az olyan jelszavak, mint „zsidó liberalizmus“ stb. már nem hatnak. Sőt a politikailag legelmaradottabb rétegek vágyódása tapasztalható a liberális éra után. Az értelmiségi rétegek ellen való harcában, — miután ezeknek a rétegeknek vele szemben csak egyetlen egy fegyvere van: a polgári individualizmus, — a nemzetiszocializmus a faji kollektivizmus eszméjét állítja. Uj ebben a gondolatban a kompromisszum. Nevezetesen: megkísérli benne a faji individualizmust valami univerzalizmussal egyesíteni. S végül is mit jelent ez az univerzalizmus, ez a közösség? Azt mondja Dietrich: „a közösség vérszerinti, faji és nemzeti“. A történelemből azonban kiderül, hogy pl. ez a közösség nem áll fönn egy Lessing vagy Fridericus Rex között, ellenére a vérszerinti rokonságnak. Kiderül, hogy egy Goethe a francia polgári forradalmi seregek vereségét szerencsétlenségnek tartotta a német nép számára, nem is beszélve arról, hogy Hitler és Kant között, akinek legvégső szava is a humanitás volt, a szakadék egyenesen áthidalhatatlan. Az a közösség, amire Dietrich gondol, nagyon szűk közösség, amelynek a német néphez semmi köze, jöllehet a német nép vére keveretlenebb, mint e vékony réteg hercegei és junkereié.

(Freiburg)

Bözödi Dénes

A NÉP BARATAI mindenütt ismét utrakeltek. Mint a bibliai három királyok mennek megváltó kisdédük, a „falú“ és a „nép“ felé. Hosszú kenderkóc a szakálluk, magas süvegeiken a megváltás önpingálta jegei, kezükben a hosszú utra vágott bot. Így járnak Európaszerte, az idő és a dolgok fagyában, a falukat s viszik a hirt az új feltámadásról. Ez az új feltámadás csupa boldogság szemükben a falu és a nép számára. Igérgető nagy kócszakálluk hólogat, a csodás jelek a süvegeken világítanak, ha nem is a falu és a nép, de legalább e kegyes barátok kísérete számára. S e kíséret — lélekben — követi őket mindenfele. Ez a kíséret nagy: egy történelmi osztály — a középosztály, mely mindenütt aggodalommal tekint a nép ez új barátai után, kik az ő sorsa biztosításáért idézgetik a falut. A középosztály — mint az Erdélyi Helikon januári faluszámának bevezető sorai írják — mindig „a faluhoz és „nép“-hez fordul“, „az Örökifjuhoz“. A falu sokkal öregebb, mint mi és sokkal fiatalabb. Régi-régi dolgokat őriz és mindig ő tartja készen a fiatal erőt, amely nem hervad le az eléje érkező regényes és döbbenetes akadályok előtt... Ha nem ő küldött a városba minket, hamar elveszítjük lelkünket, s csillogó felületekbe kapaszkodunk. Felszálló színes gömbjeink csak buborékok, ha nem az ő játékait játszuk. Csak akkor lehetünk igazán a Nagyvilágban, ha az ő követői vagyunk. Ha visszatérünk hozzá mint tévedt vándorok vagy tékozló fiúk, tudnunk kell mindig, hogy hazamegyünk. Ha fenn járunk a szépség és tudás csucsain, neki kell gyűjtenünk és elvinnünk hozzá távol világok bölcs üzeneteit. Ha utra való erónk összetör, vissza-